

Д.І. ДЕМА, к.е.н., проф.,
кафедра фінансів і аудиту
Житомирський національний агроекологічний університет

І.В. ШЕВЧУК, к.е.н., доц.,
кафедра фінансів і аудиту
Житомирський національний агроекологічний університет

Спрощена система оподаткування: реалії та перспективи в Україні

& Питання, які розглядаються:

• Висвітлено проблеми чинної спрощеної системи оподаткування та акцентовано увагу на необхідності посилення контролю за нею.

• Окреслено напрями реформування оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключові слова: податки, прогресивна шкала, спрощена система оподаткування, чистий доход.

& Вопросы, которые рассматриваются:

• Высветлено проблемы действующей упрощенной системы налогообложения и акцентировано внимание на необходимости усиления контроля над нею.

• Определены направления реформирования налогообложения субъектов предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: налоги, прогрессивная шкала, упрощенная система налогообложения, чистый доход.

& Issues that are examined:

• The paper highlights the problems related to a simplified system of taxation currently in force. The emphasis is laid on the necessity of exerting control over the above system.

• The paper also determines the directions of reforming taxation of the subject of the entrepreneurial activities.

Keywords: taxes, progressive scale, simplified system of taxation, net profit.

Постановка проблеми. В умовах становлення засад ринкової економіки повинна зростати соціально-економічна роль малого бізнесу, який здатен створювати нові робочі місця, розширювати самозайнятість, залучати до легального економічного обороту кошти, що перебувають поза ним та формувати конкурентне середовище. Малий бізнес в Україні не готовий до виконання настільки системних завдань. Основною причиною такого становища є напівлегальне його функціонування, чому значною мірою посприяла чинна спрощена система оподаткування. Адже неналежний рівень податкового контролю за процесом формування доходу підприємця та його оподаткуванням закладений у самій сутності спрощеної системи.

Незважаючи на те, що спрощена система оподаткування визначила свою ефективність по відношенню до звичайної системи, вона водночас висвітлює і багато проблем, які потребують швидкого вирішення. Оподаткування малого бізнесу повинно бути ефективним не тільки для його суб'єктів, а й для держави, а також справедливим по відношенню до інших платників податків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми вдосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності та обґрунтування доцільності спеціальних податкових режимів є надзвичайно актуальними. Вони висвітлені у наукових працях М. Дем'яненка, А. Завгороднього, А. Єлісєєва, Ю. Іванова, П. Мельника, А. Соколовської, В. Тропіної, Л. Тулуша, С. Юрія та інших. Проте, окремі проблемні питання оподаткування приватних підприємців в Україні потребують подальшого вивчення, особливо у контексті змін, передбачених Податковим Кодексом.

Основними завданнями даної статті є визначення пріоритетних напрямів реформування оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та оцінка можливостей зростання його фіскальної ефективності.

Об'єкти та методи дослідження. Об'єктом дослідження є процес оподаткування доходів фізичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю. Для наукового вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися методи теоретичного дослідження.

Результати досліджень. Спрощена система оподаткування в Україні виконала основне своє завдання, посприявши розвитку та розширенню малого підприємництва. Проте, поряд із позитивними здобутками її застосування, постало багато проблем. Причиною цього є ігнорування основного критерію, якого дотримуються в усіх розвинених країнах – ув'язки суми податкового зобов'язання підприємця із фінансовими результатами його діяльності. На сьогодні ж відсутні ефективні механізми оподаткування підприємців і контролю за їх доходами, що призводить до значних бюджетних втрат.

З цього приводу у наукових колах можна зустріти різні думки. Так, на думку, С. Юрія та О. Квасовського, спрощені методи оподаткування для приватних підприємців є ефективними з фіскальної і стимулюючої точок зору [11, с.64]. Водночас А. Соколовська відмічає, що спрощена система запроваджувалася як тимчасовий захід з метою становлення малого підприємництва, та її застосування не є нормою податкових відносин [9, с.58]. Потрібно зазначити, що в більшості країн ЄС взагалі відсутні спрощені режими оподаткування суб'єктів малого підприємництва, натомість поширені інші форми їх державної підтримки: спрощена система бухгалтерського обліку і звітності, спеціальні режими сплати ПДВ та інші [2, с.14].

Очевидним є факт, що сучасні, досить ліберальні і м'які умови оподаткування обліку і звітності підприємців - фізичних осіб ставлять їх в нерівне становище з платниками, що працюють у бюджетній сфері. Водночас потрібно зважати на те, що в умовах політичної і економічної невизначеності, невпевненості у майбутньому для підприємців досить невигідно залишатися в легальному бізнесі. Саме тому, на сектор малого бізнесу необхідно орієнтувати відповідну, до його потреб і можливостей, політику податкового регулювання. В даний час головним аргументом проти преференції у вигляді спрощеної системи є те, що вона, перетворюючись в податкові зловживання, призводить до легальної мінімізації бази оподаткування та завдає значної шкоди державному бюджету, а отже, тій сфері життєдіяльності суспільства, яка фінансується з нього.

В пострадянських країнах, в тому числі й в Україні, передумовами такого становища є низький рівень правосвідомості, що не відповідає вимогам суспільного розвитку. Тому питання збереження і вдосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності тісно пов'язане з розвитком культури суспільних правовідносин, а отже, із загальним процесом відродження національної культури й суспільної моралі.

Безсумнівним є те, що застосування спрощеного режиму оподаткування суб'єктів малого підприємництва сприяло багатьом позитивним зрушенням. Проте, максимально полегшені умови виконання податкових зобов'язань підприємцями призвели до викривлення мотивації діяльності, коли вони через вигідність такого оподаткування, перш за

все, з точки зору розміру податків, незацікавлені змінювати свій статус в бік розширення діяльності.

Внаслідок нечіткого законодавчого регулювання, створюються умови для уникнення оподаткування, а також використання суб'єктів спрощеного оподаткування у схемах мінімізації податкових зобов'язань підприємств, що працюють на загальній системі оподаткування. Отже, застосування спрощеної системи тісно пов'язане з проблемою ухилення від сплати податків. Системні порушення податкового законодавства здійснюються підприємцями стосовно оформлення трудових відносин із найманими працівниками, виконання вимог трудового законодавства щодо соціальних гарантій, зниження обсягів виручки від реалізації та інші.

Тому, на нашу думку, удосконалення системи оподаткування підприємців - фізичних осіб, повинно відбуватися шляхом впровадження оподаткування чистого доходу за прогресивною шкалою з метою збільшення надходжень до бюджету і забезпечення вертикальної рівності. Відсутність ув'язки ставки податків з сумою доходу при обчисленні розміру податкових зобов'язань, необов'язковість документального підтвердження доходів і витрат та використання контрольно-касових апаратів призводить до безконтрольності діяльності. Наслідком є приховування дійсних розмірів доходів і уникнення оподаткування. Існування декількох варіантів оподаткування створює також труднощі для адміністрування, вимагає збільшення податкового апарату і витрат. Тому, з точки зору дотримання принципу економічності податкової системи, було б доцільним уніфікувати оподаткування приватних підприємців.

В умовах України запроваджувати єдині підходи до оподаткування підприємців належить поетапно. Потрібно враховувати те, що рівень матеріального добробуту, який визначається рівнем доходів підприємців, неоднаковий. В зв'язку з цим, потрібно вдосконалювати також і механізм визначення чистого доходу платника. Важливим етапом цього процесу є обчислення витрат підприємця.

Перспективним напрямом обчислення витрат з метою вирахування чистого доходу міг би стати вдосконалений нормативний метод, за яким чистий дохід визначається за нормами від валового доходу. Підприємець в даному випадку звільнятиметься від необхідності підтвердження витрат. Але необхідно переглянути чинні норми витрат, рівень яких є заниженим (особливо для таких популярних видів діяльності, як торгівля, надання побутових та транспортних послуг). Отже, з метою відновлення застосування нормативного методу визначення витрат підприємцями, пропонуємо застосовувати їх більш реалістичні норми.

Таким чином, за умови вірного вибору елементів податкового регулювання відбуватиметься вплив як на процес вилучення частини доходів фізичних осіб - підприємців до місцевого бюджету, так і на рівень їхнього податкового навантаження.

З огляду на вищесказане, позитивною вбачається спроба реформування спрощеної системи оподаткування, що була передбачена проектом Податкового Кодексу. Спрямована вона була, насамперед, на посилення контролю за окремими прибутковими видами діяльності. Проектом Податкового Кодексу було окреслено, по-перше, суттєве обмеження сфер діяльності, які підпадають під спрощену систему. Зокрема, спрощена система оподаткування не поширюватиметься на:

- роздрібний продаж підкацизних товарів;
- торгівлю виробами з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння;
- діяльність у сфері права;
- діяльність у сфері бухгалтерського обліку та аудиту;
- діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії;
- рекламну діяльність;
- технічні випробування та дослідження;
- посередницькі послуги з купівлі, продажу, оренди та оцінювання нерухомого майна та інші [3, с. 424-425]. Тобто в спрощеному форматі змогли б працювати тільки торговці, перевізники та деякі інші.

По-друге, пропонувалося знизити граничну суму річного доходу платника, що давала можливість стати «спрощенцем», до 300000 грн. та чисельність найманих працівників – до двох осіб. По-третє, передбачалася диференціація ставок єдиного податку залежно від видів діяльності підприємця [3, с. 424-426]. Незважаючи на певне відстрочення заходів, зазначені новації можна розглядати як початковий етап вкрай необхідної реформи оподаткування підприємницької діяльності, оскільки вони сприятимуть обмеженню можливостей для зловживань, коли під прикриттям спрощеної системи працював середній, а іноді й великий бізнес.

Отже, на сьогодні звична спрощена система оподаткування є чинною до внесення змін у Розділ XIV Податкового Кодексу України. Як і раніше, на спрощеній системі оподаткування зможуть працювати фізичні особи – підприємці, що відповідають встановленим вимогам. Граничний обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за календарний рік залишиться незмінним і становить 500 тис. грн. Ставки єдиного податку не збільшуватимуться й залишаться в межах від 20 до 200 грн. на місяць.

При готівкових розрахунках із покупцями підприємці можуть не застосовувати реєстраторів розрахункових операцій, від них не вимагають також ведення Книги обліку доходів і витрат. З 1 січня 2011 року платники єдиного податку – фізичні особи сплачують єдиний соціальний внесок.

Проте, змінився перелік податків і платежів до бюджету, від яких платників єдиного податку звільнено. Відповідно до норм Податкового Кодексу України тепер у цей список входять:

- податок на прибуток підприємств;
- податок з доходів фізичних осіб (для фізичних осіб – підприємців);

- ПДВ (окрім юридичних осіб, які сплачують єдиний податок за ставкою 6%);

- податок на землю, яка використовується для ведення підприємницької діяльності;

- збір за спеціальне використання води;

- збір за спеціальне користування лісовими ресурсами;

- плата за користування надрами;

- збір за здійснення деяких видів підприємницької діяльності [4, с. 318].

Між тим з 1 квітня 2011 року, суб'єктів загальної системи оподаткування позбавлено права включати у склад витрат, що враховуються при визначенні оподаткованого прибутку, витрачене на придбання товарів, робіт, послуг (окрім послуг у сфері інформатизації) у підприємців – платників єдиного податку [4, с.113]. Ця новація, на думку фахівців, призведе до того, що юридичним і фізичним особам, що працюють на загальній системі стане невигідно працювати з фізичними особами – підприємцями. Отже, останні втратять можливість надавати послуги суб'єктам загальної системи оподаткування, а також здійснювати оптову торгівлю або посередництво в ній.

Висновки. Ринковій економіці повинні бути притаманні ринкові методи податкового регулювання. Отже, такі податкові важелі як спрощені режими оподаткування, реструктуризація податкового боргу, податкова амністія, повинні поступово вилучатися із податкового механізму. Вони створюють умови для зловживань з боку платників, унаслідок неможливості здійснення якісного контролю за формуванням і рухом доходів та порушують критерій нейтральності. Тому, удосконалення оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб, повинно відбуватися шляхом впровадження диференційованої прогресивної системи. Це забезпечить ув'язку рівня оподаткування з результативністю діяльності, що відповідає загальносвітовій практиці та сприятиме збільшенню надходжень до бюджету. Зважаючи на об'єктивні обставини, таке реформування повинно відбуватися поетапно, першим кроком якого, можна вважати новації, передбачені проектом Податкового Кодексу.

4 Список використаних джерел

1. Іванов Ю.Б. Альтернативні системи оподаткування: [монографія] / Ю.Б. Іванов – Харків: Торнадо, 2003. – 517с.
2. Концепція реформування податкової системи України: від 19 лютого 2007 р. № 56-р. // Нове законодавство. – 2007. – № 12. – С.10-18.
3. Податковий кодекс України: проект від 21.09.2010 р. № 7101: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/index>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755- VI // Голос України. – 2010. – 4 грудня.
5. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: [монографія] / [П.В.Мельник, Л.Л.

Фінанси та оподаткування

Тарангул, З.С. Варналій та ін.]; за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.

6. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента від 3 липня 1998 р. № 727/98 // Урядовий кур'єр. – 1998. – 7 липня.

7. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / [А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, І. О. Луніна та ін.]. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.

8. Сідляр В.В. Теоретико-організаційні основи визначення спеціальних податкових режимів / В.В. Сідляр // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12 (90). – С. 161 – 167.

9. Соколовська А.М. До питання про податкову реформу в Україні / А.М. Соколовська // Фінанси України. – 2006. – №4. – С.55-61.

10. Тулуш Л.Д. Формування механізму оподаткування доходів від ведення особистого селянського господарства / Л.Д. Тулуш // Наук. вісн. Нац. ун-ту держ. подат. служби України (економіка, право). – 2010. – № 1. – С. 144 – 151.

11. Юрій С.І. Фіскальна і стимулююча ефективність спрощених режимів оподаткування для приватних підприємців / С.І.Юрій, О.Р. Квасовський // Фінанси України. – 2002. – №8. – С.63-70.